

МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено особливості формування моделі інвестиційного розвитку в соціально-економічній системі України. Обґрунтовано емпіричну слабкість інвестиційного середовища в Україні, яке характеризується високим рівнем адміністративних бар'єрів і перешкод, що виникають на шляху іноземних інвесторів.

Ключові слова: державне управління, іноземний інвестор, інвестиційна політика, національна економіка, сприятливі умови, формування.

Исследованы особенности формирования модели инвестиционного развития в социально-экономической системе Украины. Обоснована эмпирическая слабость инвестиционной среды в Украине, которая характеризуется высоким уровнем административных барьеров и препятствий, возникающих на пути иностранных инвесторов.

Ключевые слова: государственное управление, иностранный инвестор, инвестиционная политика, национальная экономика, благоприятные условия, формирование.

Peculiarities of the model of investment development formation in the socio-economic system of Ukraine are explored. The empirical weakness of investment environment in Ukraine, which is characterized by a prevalence of administrative barriers and obstacles for foreign investors, is explained.

Key words: public administration, foreign investor, investment policy, national economy, favorable conditions, formation.

В умовах «концепції постіндустріального розвитку України» сприятливі перспективи розвитку національної економіки нерозривно пов'язані з підтримкою всього «складу» галузей, що існували до початку 90-х рр. Можна припустити, що у міру подолання структурних диспропорцій, характерних для централізованої і замкнутої економічної системи, і зміни її галузевої структури потреба в інвестиціях знижується (як за рахунок скорочення обсягу, так і за рахунок прискорення оборотності). Ці процеси стримуються за рахунок збереження «витратного характеру» економіки – високої капіталоемності, матеріаломісткості і енергоємності виробництва. Непрямим підтвердженням цього явища може служити той факт, що при загальному падінні обсягів промислового виробництва в Україні обсяги виробництва електроенергії знизилися в найменшій мірі. В цілому структурні зміни у національній економіці носять швидше негативний, ніж позитивний характер. Таким чином, можна припустити, що продовження спаду при відносно високій нормі накопичення пов'язане, перш за все, з низькою ефективністю інвестицій і високою інерційністю економіки, яка виявляється, зокрема, в існуванні високої частки

збиткових підприємств, у незначній кількості банкрутств підприємств.

Отже, має сенс основні зусилля з боку державних органів управління зосередити не в області пошуку нових джерел інвестицій і не у збільшенні їх обсягів, а в створенні механізмів підвищення їх ефективності, до числа яких відноситься стимулювання створення ринкових інститутів.

Аналіз останніх наукових досліджень

Проблеми державної інвестиційної політики на національному та галузевому рівнях досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці Г. Дж. Александера, Дж. Бейлі, Л. Дж. Гітана, М. Д. Джонка, П. Самуельсона, А. Сміта, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа; вітчизняних – О. М. Алімова, О. І. Амоші, В. Д. Базилевича, І. А. Бланка, М. П. Бутка, О. Д. Василика, В. М. Гейця, Б. М. Данилишина, О. М. Іваницької, Д. В. Карамішева, М. Х. Корецького, М. І. Крупки, М. А. Латиніна, А. С. Лисецького, В. М. Мартиненка, Ю. С. Пашенка, А. А. Пересади, В. Л. Пілюшенка, Л. М. Пісьмаченко, О. С. Поважного, С. Ф. Поважного, А. М. Федорищевої та інших.

Постановка завдань:

– дослідити особливості формування моделі інвестиційного розвитку в соціально-економічній системі України;

– обґрунтувати емпіричну слабкість інвестиційного середовища в Україні, яке характеризується високим рівнем адміністративних бар'єрів і перешкод, що виникають на шляху іноземних інвесторів.

Результати

Перехід від стагнації до економічного зростання неможливий на основі відновлення застарілого виробництва. Оскільки можливості зростання в рамках способу виробництва, що склався в Україні, були вичерпані до кінця 80-х років, то зростання може бути засноване тільки на принципово новому інноваційному типі виробництва, орієнтованому на конкурентоспроможність, на попит і вищий рівень ефективності.

Водночас існує вірогідність, що формування сприятливих умов на макrorівні сприятиме розширенню капіталовкладень на підприємствах, які зберегли колишні підходи до виробництва і інвестування, тобто розпилування фінансових ресурсів, розтягання в часі введення в дію основних засобів, невміння розробляти економічно обґрунтовані інвестиційні проекти і бізнес-плани [4, с. 89]. Отже, однією з умов економічного зростання є нова організація інвестиційного процесу, в основі якої лежить узгодження інтересів різних груп інвесторів, орієнтованих на ринкові принципи відбору напрямів інвестування та оцінки їх результатів, і одержувачів-реципієнтів інвестицій, для яких розширюються можливості використання альтернативних джерел і форм залучення інвестицій.

Організація інвестиційного процесу в країнах з ринковою економікою спирається на розвинений ринок цінних паперів, що є одночасно об'єктом і інструментом інвестицій у нові галузі і підприємства. Це вимагає формування деталізованої державної інвестиційної політики, а також відповідної інституційної бази, яка дозволяє оперативного перерозподіляти інвестиційні ресурси на ринку цінних паперів. Наявність розвинутого і добре організованого ринку державних цінних паперів дає можливість інвесторам розмістити засоби у високонадійні і ліквідні державні зобов'язання, а уряду – одержати додаткове джерело неінфляційного залучення грошей до бюджету [5, с. 166].

Дослідження особливостей формування моделі інвестиційного розвитку в соціально-економічній системі України безпосередньо призводить до того, що всякий інвестиційний процес, утілюваний в конкретний інвестиційний проект, в аспекті його запуску має потребу у наявності інвестиційних ресурсів і їх більш менш ефективному комбінуванні. В аспекті окупності він спирається на ринкову нішу, в якій може бути реалізована продукція, яка створюється на виробничих потужностях, уведених в дію в результаті інвестиційного проекту. При цьому з позиції внутрішнього

господарювання в країні, у тому числі і внутрішнього ринку, існують одні набори і комбінації інвестиційних ресурсів, а також одні умови окупності інвестиційних проектів. З позиції зовнішнього ринку існують зовсім інші їх набори і комбінації. Виходячи з таких об'єктивних відмінностей внутрішніх і зовнішніх економічних умов господарювання, впливає необхідність та доцільність здійснення двох груп інвестиційних проектів. Одна група орієнтована на внутрішні інвестиційні ресурси і на внутрішній ринок. Інша група орієнтована на зовнішній ринок і на істотне додавання до внутрішніх інвестиційних ресурсів зовнішніх інвестиційних ресурсів. Ці дві основоположні групи інвестиційних проектів припускають використання двох різних моделей інвестиційного процесу щодо відособлених один від одного [2, с. 116].

Виділення цих двох груп не виключає наявності змішаних інвестиційних проектів на прикордонній сфері двох груп.

Двомодельна система інвестиційного процесу може будуватися тільки на основі соціально орієнтованої ринкової економіки, схильної певною мірою до державного регулювання. Без такого регулювання не можна сформувати дві відносно особливі моделі інвестиційного процесу.

Проведене дослідження визначає стосовно України застосування двох моделей інвестиційного розвитку, яке могло б здійснюватися нижченаведеним чином. Першу групу інвестиційних проектів можна здійснювати головним чином на базі внутрішніх інвестиційних ресурсів з емісією грошей пропорційно до їх наявності. Продукції і послуги – кінцевий висновок таких інвестицій – повинні цілком орієнтуватися на внутрішній ринок. Це масове житлове будівництво, паралельне з будівництвом доріг і об'єктів побутової і культурної інфраструктури; застосування суспільних робіт з наданням усім їх учасникам без винятку сучасного комфортабельного житла; інвестиції в сільське господарство та інфраструктурні об'єкти, необхідні для життєдіяльності населення (електро-, водо-, тепlopостачання, утилізація побутових відходів і т. ін.).

Перша група інвестиційних проектів повинна здійснюватися під протекцією держави, із їх захистом від негативної дії світового ринку, при безумовному дотриманні правила: експорт паливно-енергетичних і сировинних ресурсів дозволяється тільки після повного забезпечення ними інвестиційних проектів першої і другої груп.

Другу групу інвестиційних проектів складають масштабні наукоємні проекти, які здійснюються крупними українськими корпораціями, зокрема, фінансово-промисловими групами (ФПГ). До таких проектів у міру можливості і доцільності потрібно підключати інвестиційні ресурси, що імпортуються, які не можуть бути вироблені на належному рівні усередині країни, або їх внутрішнє виробництво доцільне унаслідок дуже

великих витрат і неможливості їх зниження найближчим часом.

Оскільки Уряд є однією з небагатьох консолідуючих сил, то для цілей розвитку він повинен більшою мірою узяти на себе функції підтримки становлення й ефективного функціонування приватного сектора, а також забезпечення стабільності економіки (передбаченість і визначеність змін у законодавстві, обмеження спекуляцій, попередження криз) і зниження нерівномірності розподілу доходів між громадянами і територіями.

Прямі іноземні інвестиції можуть іноді гарантувати більш-менш стійке економічне зростання через свою специфіку. Перевага ПІІ, порівняно з іншими формами інвестування, полягає у тому, що вони є найстійкішим джерелом зростання економіки (на відміну від девальвації національної валюти або позитивного торгового сальдо). Крім того, їх прихід супроводжується притокою технологій і «ноу-хау» [3, с. 102].

Сучасний світовий досвід показує, що більшого зростання досягають країни, найуспішніші з погляду притоки в них капіталів. Як правило, вони мають позитивне сальдо за рахунком капіталів при стабільній валюті. І це багато в чому допомагає інвесторам достовірніше прораховувати можливі вигоди у разі інвестування в «чужу» економіку. Економіка України демонструє протилежний шлях розвитку – велике позитивне торгове сальдо при низькому (заниженому) курсі валюти. На підставі цього можна зробити висновок про необхідність проведення політики, спрямованої на залучення прямого іноземного капіталу [1, с. 80].

Цей напрям пов'язаний зі ступенем відкритості торгового режиму України, водночас характер цього зв'язку неоднозначний. З одного боку, активна і відкрита торгівля допомагає пошуку надійних партнерів, налагодженню відносин і згодом «легшому» проникненню на інший ринок за допомогою здійснення прямих інвестицій. З іншого – в добре захищеній від імпорту країні при інших рівних цінах на імпортозаміщуючу продукцію є стимулом для іноземних інвесторів проникати на зовнішні ринки. З вищевикладеного характеру зв'язків випливають дві стратегії щодо прямих іноземних інвестицій. Перша – імпортозаміщуюча – припускає серйозний захист потенційно конкурентоздатних секторів (принаймні, на певному тимчасовому відрізку). Друга стратегія (якої, судячи з усього, в даний час дотримується український уряд) – це придбання довгострокових переваг у цілому для економіки в торгівлі товарами і послугами – членство в СОТ, і воно є виправданим. У відомому значенні імпортозаміщення – це стратегія минулого, яка в сучасній світовій практиці має швидше негативне тлумачення. Наприклад, щодо Бразилії прийнято вважати, що саме вона «винна» в активному утворенні олігополістичних ринків і серйозної зовнішньої заборгованості, результатом чого стала криза [6, с. 137]. Крім того, закритість внутрішніх ринків знижує конкурентоспроможність підпри-

ємств галузей, які захищаються, за рахунок втрати потенційних конкурентних переваг, що утворюються при виході на світовий ринок. У разі України перша стратегія також буде малоєфективною через високий рівень корупції (у явному вигляді наявні стимули роздавати субсидії і вводити мита); в результаті держава стане тільки ще неефективнішою.

Імпортозаміщуюча стратегія чинить негативний ланцюговий вплив на суміжні галузі. Оскільки її реалізація приводить до встановлення вищих, порівняно зі світовими, цін на кінцеві товари, то ростуть і ціни постачальників, що відштовхує інвесторів із суміжних галузей. Імпортозаміщення також сприяє створенню сильного лобі з боку місцевих виробників, які намагаються впливати на ухвалення рішень, перешкоджаючи проникненню іноземних інвесторів. Крім торгового режиму, на залучення ПІІ чинить вплив валютний курс. Курс гривні по відношенню до долара істотно занижений, що має два негативні наслідки: занижений курс сприяє прогресуванню «голландської хвороби»: випереджаючий розвиток сировинних галузей економіки порівняно з оброблювальними. При цьому в сировинну галузь потрапляє не тільки непропорційно висока частка інвестиційних ресурсів, але і кращі управлінські кадри; занижений курс є бар'єром для імпортних товарів і тим самим сприяє ослабленню конкуренції і підвищенню цін на внутрішньому ринку.

Проте державна політика зміцнення гривні разлива, оскільки на період позбавлення від сировинної спрямованості економіки вона істотно залежить від світових цін на основні експортні товари, які, по суті, є гарантом даної політики. У разі падіння доходів від експорту Національному банку України доведеться здійснювати масштабні інтервенції, щоб уникнути девальвації. Проте якщо зниження рівня цін на сировинних ринках носитиме довгостроковий характер, то НБУ буде вимушений відмовитися від політики плавного і поступового зміцнення гривні, оскільки це неминуче виснажуватиме золотовалютні резерви. Слід підкреслити, що звертає на себе увагу низький сукупний попит у країнах із перехідною економікою. Це спонукає певною мірою усі країни змагатися між собою у сфері імпорту за залучення сучасних технологій та стимулювати реалізацію вітчизняних товарів і послуг у сфері експорту. Загальновизнано, що при збільшенні доходу країни зростає її імпорт. Так зростання імпорту Польщі та Угорщини призводило до погіршення рахунку поточних операцій платіжного балансу. Однак у цілому така тенденція не викликала значного занепокоєння.

Дослідження дозволяє провести принципове узагальнення. Традиційно торговельний надлишок розглядається як позитивний чинник підтримки національної валюти, джерело наповнення валютних резервів і виконання зовнішньоекономічних зобов'язань країни. Дефіцит сприймається як небезпечний фактор стабільності національної

валюти. Разом з тим в Україні за 2000-2009 роки, у зв'язку з широкою лібералізацією потоків капіталів, ситуація значно змінилася – торговельний надлишок тепер практично не має ніякого значення для стабільності національної валюти, приватні іноземні капітали (зокрема, прямі іноземні інвестиції) в східноєвропейські країни, що розвиваються, значно перевищують рівень рахунку поточних операцій платіжного балансу і дають змогу як фінансувати поточне сальдо, так і поповнювати валютні резерви цих країн. Саме таким чином від приватних капіталів залежить і рівень тиску на національну валюту країн, що розвиваються. Тому практично всі східноєвропейські країни і, насамперед, ті, що прагнуть до європейської інтеграції, на чільне місце своєї економічної політики ставлять створення привабливого інвестиційного середовища, що стимулювало б проплив в економіку капіталів, які не тільки забезпечують нові технології та новий менеджмент, а й створюють умови для стабільної і передбачуваної динаміки валютного курсу.

Проведене дослідження емпірично підтвердило слабкість інвестиційного середовища в Україні, яке характеризується високим рівнем адміністративних бар'єрів і перешкод, що виникають на шляху іноземних інвесторів. Це свідчить, що в Україні не існує єдиного економічного простору, немає «єдиного ігрового поля», вказує про недостатність напрямків, що можуть підвищити ефективність правової системи, а також про невдалі спроби покращити інвестиційний клімат.

Висновки

Підбиваючи підсумки викладеного вище, наведемо наші висновки щодо зовнішніх джерел інвестування. В економіці зі слабким регуляторним середовищем адміністрування та запровадження правил є таким важливим, як і поліпшення якості цих правил, оскільки вони формують структуру

стимулів для іноземних інвесторів. Надання рівних можливостей іноземним інвесторам щодо захищеності прав власності та виконання контрактів, а також забезпечення їх рівними обов'язками стосовно сплати податків є основною передумовою збільшення надходження прямих іноземних інвестицій до країн із перехідною економікою. Їх залучення під програми і проекти, що сприяють розвитку в Україні передусім наукоємних галузей, які демонструють високий технологічний рівень і конкурентоспроможність, а отже, і готовність стати «локомотивами» високотехнологічного зростання, потребує удосконалення механізму регулювання діяльності іноземних інвесторів в Україні. Тому з метою забезпечення інноваційної спрямованості іноземних інвестицій мають бути здійснені такі заходи:

- зниження рівня оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями у галузях економіки, які належать до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та забезпечують упровадження сучасних інноваційних технологій у галузі національної економіки;

- заохочення спільного фінансування інвестиційних проектів вітчизняними і зарубіжними інвесторами, спрямованих на залучення сучасних виробників, управлінських та організаційних інновацій;

- удосконалення організаційно-правових механізмів міжнародного трансферу технологій;

- формування загальнонаціональної інформаційної мережі спеціальних інституцій, аудиторських, консалтингових фірм, які виступають джерелом достовірної інформації про інвестиційні перспективи, умови діяльності іноземних капіталів на території України, становище на ринках, виробничий, науково-технологічний, кадровий потенціал, макроекономічне середовище, правове середовище тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилук О. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. Гаврилук // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 79–93.
2. Данілов О. Д. Структура інвестицій, інновацій та випуску промислової продукції в Україні / О. Д. Данілов, А. М. Вдовиченко // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 115–119.
3. Федулова Л. І. Іноземні інвестиції в Україні / Л. І. Федулова. – К. : РВВ-ня УкрІНТЕІ, 2004. – 248 с.
4. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
5. Конкурентоспроможність національної економіки / [А. В. Бабак, С. Ф. Биконя, О. Ю. Болховітінова та ін. ; Б. Є. Кваснюк (ред.)]. – К. : Фенікс, 2005. – 495 с.
6. Коссаєк В. М. Проблеми захисту прав іноземних інвесторів / В. М. Коссаєк // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. праць. – Спец. випуск. – С. 136–139.

Рецензенти: Корецький М. Х. – д.н. з держ.упр., професор;
Іванова Т. В. – к.е.н., професор

© Дацій Н. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2010 р.